

"Rosmalla"

ROSMALLA
ISSN 0925-2894

is een uitgave van de Heemkundekring
Rosmalen en verschijnt eenmaal per
kwartaal

Redactie:
N.M. Blankendaal
M. van Heumen
A.G. van der Valk-Koedooder

Redactieadres:
Annapark 13
5246 AN Rosmalen

Leden en donateurs ontvangen
"Rosmalla"

Donateurs betalen minimaal f. 25,- per
jaar

Abonnement is mogelijk voor een
kalenderjaar en kost f. 25,- , over te
maken op onderstaand bankrekeningnr.
onder vermelding van "Rosmalla 90/91"

ROSMALLA

een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen

Jrg. 1(1990-1991)

Voorwoord

Heemkunde laat zich vertalen als kennis van land en volk in een bepaalde streek of gewest.

Wij kunnen trots zijn dat in onze gemeente een vereniging is gesticht, die zich bezig houdt met het vergaren van geschiedkundige wetenswaardigheden over Rosmalen, haar typerende volksleven, haar wijde landschap, haar als ellendig omschreven bodem, 's winters in het water en 's zomers in het zand, haar nog rijkelijk schone milieu...

Kortom, een gemeente die het waard is om tot onderwerp van een letterlijke "weten" schap te nemen.

De Heemkundekring Rosmalen is nog jong en groeiend in omvang.

Een omvang die beheersbaar is en zal blijven door de gedegen organisatorische opbouw en taakverdeling over tal van werkgroepen. Een vereniging die leeft met het verleden, maar het verleden levend weet te maken in het heden.

Een levend verleden waarvoor een toenemende belangstelling valt te konstateren, met name door de aandacht die gegeven wordt aan de velen eigen, herkenbare omgeving.

Het slaan van een brug naar de toekomst toe, vergt een adequaat registreren van gegevens.

Het periodiek laten verschijnen van een geschrift met de naam "Rosmalla" lijkt mij het juiste medium om het verleden aan ons -naar ik hoop- verre nageslacht over te kunnen dragen.

Ik ben dan ook zeer vereerd met het feit dat mijn woorden als burgemeester van het Heem Rosmalen, in Uw verenigingsblad verworden tot een schakel in de roemrijke geschiedenis van een gemeente, die waard is om in te leven.

- 3 -

Ik wens Uw vereniging een kennisvolle toekomst toe.

De burgemeester van Rosmalen

Mr. R.J.J.M. Pans.

Voorwoord

"Indien men het verleden niet kent,
heeft men geen duidelijk zicht op de
toekomst"

Voor U ligt "Rosmalla", de eerste
uitgave van een periodiek van onze nog
jonge vereniging Heemkundekring
Rosmalen. Het ligt in het voornemen
van de redactie dit periodiek eens per
kwartaal te doen verschijnen. Het is
niet alleen bedoeld voor onze leden en
donateurs, maar ook voor andere
geïnteresseerden.

"Rosmalla" gaat U regelmatig informeren
over het wel en wee van onze
Heemkundekring. Wie zijn wij? Wat
doen wij? Wat kunnen wij betekenen

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

- Een welgeschapen reageerbuisbaby-

door Driek van Grette

De totstandkoming, de geboorte van de Heemkundekring Rosmalen, is bepaald niet gemakkelijk geweest.

Terwijl de omliggende dorpen Nuland, Berlicum en Den Dungen bloeiende heemverenigingen voortbrachten, bleef Rosmalen, ondanks verwoede pogingen, in dit opzicht kinderloos.

In 1981 nodigde "KELK" (Kulturele Edukatieve Lezingen Kring) de ingezetenen van Rosmalen uit voor een Rosmalense en Brabantse avond. Medewerking zou worden verleend door het Laurentiuskoor, door Henk de Werd met een lezing "Het oude Rosmalen" en door de grote Harrie Beex himself. Beex hield een vurig betoog over "Heemkunde". Helaas! De vlam sloeg niet over. De geboortekaartjes konden niet gedrukt worden.

Een teleurstelling!

Men dacht immers een vruchtbare voedingsbodem aan te treffen. Waren het werk van pastoor Westerlaken, de

boeiende vertellingen van "mister" Frans Kemmeren over het Rosmalen van voor de oorlog, de publicaties in "De Molen" van Henk de Werd dan voor niets geweest?

In 1985 werd een nieuwe poging aangewend. Na een interessante lezing van de toenmalige streekarchivaris kon men zich melden als lid van de op te richten heemkondeclub. Niemand meldde zich. Het bleek opnieuw een doodgeboren kind.

De vader, i.c. het gemeentebestuur, moest noodgedwongen een beroep doen op een donor. Nuland kreeg de eer. De Heemkondekring Nuwelant riep een groot aantal geïnteresseerden op 23 juni 1988 naar De Meent en probeerde Rosmalen behulpzaam te zijn.

Nou mag je van zo'n eerste keer niet alles verwachten. Toch keerde men hoopvol huiswaarts. Er was in ieder geval een contactpersoon, een "kartrekker" gevonden in de persoon van Gerard Heijmans.

Helaas ontviel hij ons plotseling en veel te vroeg. Men was terug bij af.

Afb. 1: Gerard Heijmans, contactpersoon voor de op te richten heemkondevereniging. Gerard werd geboren te Rosmalen 23 november 1938 en overleed aldaar 16 juli 1988, nog geen vijftig jaar oud.

Nuland deed een tweede poging en nodigde opnieuw een aantal Rosmalenaren uit op 18 oktober naar De Meent te komen. De verwachtingen waren hoog gestemd. Twee broeders, Frans Janssen en Henk de Werd, en een verpleegster, Jolanda van Poppel-Heijmans, mochten voorzichtig de voorbereidingen voor een kraamkamer gaan treffen.

Op 12 januari 1989 kwam Nuland naar het Rosmalense gemeenschapshuis en deze keer was het echt raak. De geboorte van de Heemkundekring Rosmalen werd met grote vreugde wereldkundig gemaakt.

Maar liefst vijf personen, Theo Derksen, Frans Janssen, Sjaan Hoedemakers-van der Sluis, Michiel van Heumen en Henk de Werd, werden gevraagd te assisteren bij deze blijde gebeurtenis, waarop men zovele jaren had moeten wachten. De achttiende oktober 1989 werd het kind officieel ingeschreven in de registers door notaris Huijbregts. In twee jaar tijd groeide de Heemkundekring Rosmalen uit tot een niet meer weg te denken vereniging. Zij laat, indien nodig, duidelijk haar stem horen.

EEN LOGISCH LOGO

door W. Leenman

Adeldom verplicht.

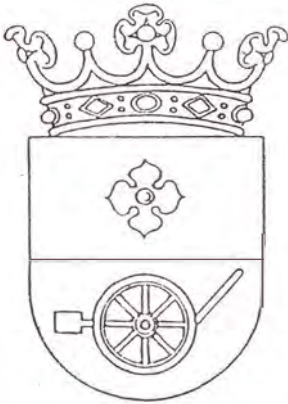
Dat geldt zeker voor een Heemkundekring die zich verdiept in de plaatselijke historie met alle facetten van dien.

Haar logo (afb. 2) is de vlag die de lading dekt en moet gebaseerd zijn op authentieke gegevens. Het ontwerpen vereist dus een nauwgezet onderzoek dat lang kan duren, maar soms komt het toeval te hulp.

Dit was het geval, toen het nieuwe gemeentewapen van Rosmalen aangekondigd werd. Het klaverblad was hier veranderd in een vierblad en de

Afb. 2:
Het logo van de
heemkundekring,
ontworpen door W.
Leenman.

Afb. 3:
Het aangekondigde nieuwe
gemeentewapen van
Rosmalen

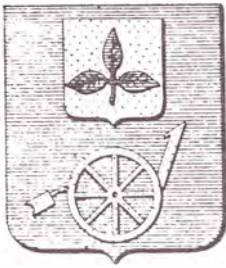
'ploeg' vervormd tot een soort bakfiets (afb. 3).

Reden genoeg om de oorsprong van het gemeentewapen trachten op te sporen.

Het bleek gebaseerd te zijn op een onduidelijke afdruk van het schepenzegel der dingbank Heze, d.d. 1544 (afb. 4).

Tot in de 18e eeuw hadden Rosmalen en Nuland samen één dingbank, te vergelijken met het huidige college van B. en W. Een samenvoeging van Rosmalen en Nuland is dus historisch volkomen verantwoord!

Bij verdere navorsingen bleken er nog meerdere schepenzegels te bestaan en deze vertoonden in het wapentje een vierblad en daaronder een werktuig, dat

Afb. 4:
Het gemeentewapen van
Rosmalen

beslist geen ploeg is, terwijl het wiel 6 spaken heeft in plaats van 8.

Deze zegels dragen als randschrift: S(eghel) der Scepenen Uten Eyghenen, met als jaartal 1544 (afb. 5).

Geschiedkundig zou er geen enkel bezwaar geweest zijn om dit zegel als logo te gaan voeren, maar weer speelde het toeval mee. Er werd een charter gevonden, gedateerd "Sunte Ghertrudendach int jaer ons Here dusent vierhondert tachtentich ende een" (16 november 1481). Hieraan bevindt zich een zegel volgens onderstaande afbeelding (afb. 6).

Afb. 5
rechts

Afb. 6
uiterst
rechts

Het vierblad is onveranderd aanwezig evenals het wiel met de 6 spaken, waarbij direct opvalt dat het werktuig geen ploeg is doch een molenpal. Ook het randschrift is hetzelfde.

De herkomst van het wapenschildje met het vierblad is nog niet achterhaald; de molenpal zou kunnen verwijzen naar het feit, dat de dorpen Nuland en Rosmalen samen één gemael (= molen) hadden, waarvan de opbrengst ten goede kwam aan heer Janne van Megen, schout van 's-Hertogenbosch. Dit was in 1332.

Als stadje stelde Den Bosch toendertijd niet veel voor: de huidige Vughterstraat behoorde eertijds tot het grondgebied van Vught en de bewoners behielden hun eigen rechten.

Sic!

WERKGROEPEN

Om haar doelstellingen te verwezenlijken kent de heemkundekring verschillende werkgroepen.

Ieder lid kan zich naar voorkeur bij een van die werkgroepen aansluiten.

Werkgroep archeologie

Doelstelling:

Het onderzoek naar wat de bodem ons leert betreffende geschiedenis, voorafgaand aan de geschreven bronnen of aanvullend daarop (pre-historie). Dit onderzoek leert ons niet alleen veel over mens en dier, maar ook over veranderingen in het landschap.

Activiteiten:

Contacten onderhouden met W. Verwers (provinciaal archeoloog van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek -R.O.B.- in Amersfoort), H. Janssen (stadsarcheoloog van 's-Hertogenbosch), G.H.J. van Alphen (amateur-archeoloog, Oss).

Werkgroep beeldbepalende bebouwing

Doelstelling:

Het streven naar behoud, resp. documentatie van specimen van alle voor bepaalde perioden karakteristieke bouwvormen.

Activiteiten:

Nadat het Provinciaal Inventarisatie Project -P.I.P.- is afgerond, verder gaan met inventarisatie van straatwanden, het documenteren door middel van opmetingen, foto's en beschrijvingen van alle waardevolle bebouwing; te beginnen bij die objecten, die door sloop worden bedreigd, dan wel door verbouwing worden verminkt.

Werkgroep kaarten

Doelstelling:

Het verzamelen van zoveel mogelijk kaartmateriaal en het samenstellen van kaarten ten behoeve van andere werkgroepen.

Activiteiten:

Na het ter beschikking komen van de oudste kadastrale kaarten (1832), samenstellen van kaarten op verschillende schaal (1:2500, 1:10.000, 1:25.000, 1:50.000), zowel vanuit de kaarten van 1832, van ca. 1900, van ca. 1937 en van 1980.

Werkgroepen die van deze kaarten gebruik maken zijn: Veldnamen (toponiemen) onderzoek, Archeologie, Landschappen. De kaarten zijn ook van belang bij onderzoek naar eigendomsverhoudingen, bij wijzing in het grondgebruik e.d.

Werkgroep landschappen

Doelstelling:

Het analyseren van de verschijningsvorm van het landschap vanuit het ontstaan, vanuit klimatologische invloeden en vanuit het menselijk handelen.

Activiteiten:

Het verzamelen van gegevens, met name van geologische en geomorfologische aard; Rijksgeologische Dienst; bodemkaarten (Universiteit Wageningen); J. Broertjes van de R.G.D.

Nuenen.

Werkgroep foto's

Doelstelling:

Het verzamelen en beschrijven van foto's, filmmateriaal en bidprentjes met als doel:

a. een beeld te krijgen van Rosmalen, zoals het was en zich ontwikkelde naar wat het nu is;

b. inzicht te krijgen in de manier van leven, werken, zich ontspannen, beleven van het geloof, enz. van de inwoners.

Dit alles in de ruimste zin van het woord.

Activiteiten:

De werkgroep komt op vooraf afgesproken tijdstippen bijeen. Het ingebrachte en ingekomen materiaal wordt dan besproken en verwerkt. Via "De Molen" wordt zo nodig een beroep gedaan op de hulp van Rosmalense ingezetenen.

De hulp bestaat in:

- het wegwijs maken in de archieven (rijks-, gemeente- en/of streekarchief).
- het verwerken van de gevonden gegevens in een overzichtelijk systeem, dit is een absolute noodzaak.
- het aanwijzen van bronnen waarin interessante akten gevonden kunnen worden, zoals: testamente, boedelbeschrijvingen, erfdelingen, voogdijstellingen, landaankopen en -verkopen, kadasterkaarten, enz.
- het zoeken van het familiewapen of een ontwerp hiervan.

Voor leden van de Heemkundekring is de hulp gratis, m.u.v. de kostprijs van eventuele fotokopieën en een kilometervergoeding à f. 0,26.

Het vertalen van akten uit oud-schrift (paleografie) behoort ook tot de mogelijkheden, mits binnen redelijke grenzen.

Contactadres:

W. Leenman,
Driekoningenstraat 12,
5392 NA Nuland.
Tel. 04102-1800.

Werkgroep klederdrachten

Taakomschrijving:

Deze werkgroep doet onderzoek naar de klederdracht in Rosmalen van ca. 1875 tot 1950.

Men wil te weten zien te komen welke kleding door mannen en vrouwen werd gedragen.

Was er speciale kleding voor bepaalde gelegenheden, zoals geboorte, huwelijk en begrafenis? En wat droeg men bij processies? Waren er verenigingen of gilden met een eigen kostuum en vlag?

Behalve onderzoek tracht deze werkgroep ook teksten, foto's en voorwerpen die met klederdracht in Rosmalen te maken hebben, te verzamelen om voor het nageslacht een en ander gedocumenteerd te bewaren.

ACTIVITEITEN

In het eerste verenigingsjaar hebben verschillende werkgroepen activiteiten ontwikkeld.

Hiervan volgen hieronder korte verslagen.

Wergroep archeologie

Er is contact gelegd tussen onze werkgroep en de archeologische werkgemeenschap 'Cro Magnon' uit 's-Hertogenbosch.

Er is een bezoek gebracht aan het voormalige Hertogsgemaal in Gewande, welk gebouw aan 'Cro Magnon' ter beschikking staat als werk- en expositieruimte. Aanleiding hiervoor was het verzoek tot medewerking aan voorgenomen opgravingen op het grondgebied van de gemeente Rosmalen onder leiding van de provinciaal archeoloog van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (R.O.B.), die waarschijnlijk in het najaar zullen plaatsvinden. De gevraagde medewerking is gaarne toegezegd.

Werkgroep beeldbepalende bebouwing

Na afronding van het Provinciale Monumenten Inventarisatie Project (M.I.P.) dat aan de gemeente wordt aangeboden als basis voor haar beleid op dit gebied, zal de werkgroep deze inventarisatie uitbreiden om een zo volledig mogelijk overzicht te krijgen van alle beeldbepalende bebouwing, teneinde voor het nageslacht de sfeer te bewaren van wat nu nog aan typisch Rosmalense bebouwing aanwezig is.

Werkgroep kaarten

Van de eerste kadastrale kaarten uit 1832 is een overzichtskaart samengesteld, schaal 1 : 5.000, omvattend het gehele grondgebied der gemeente in 6 bladen (afmetingen plm. 160 x 180 cm).

Kaarten op schaal 1 : 2.500 (de oorspronkelijke schaal) zullen worden samengesteld van de verschillende kernen: het dorp, Hintham en Kruisstraat, en waar nodig van bepaalde gebieden buiten deze kernen, zoals Heinis, Bruggen, Heeseind, Kloosterhoek, Maliskamp, Varkenshoek, Molenhoek en

Sprokkelbosch.

De werkgroep beschikt verder over kleur-kopieën van oude topografische kaarten (vanaf ca. 1840) en is doende kopieën te krijgen van ouder kaartmateriaal.

Wergroep landschappen

Er is een begin gemaakt met de bestudering van het beschikbare materiaal. Om een goed inzicht te krijgen in het ontstaan van het Rosmalense landschap is niet alleen inzicht nodig in de agrarische ontwikkeling, maar kan inzicht in de geologische geschiedenis niet worden gemist.

Dit vraagt veel tijd.

Wie heeft die tijd beschikbaar en heeft interesse voor deze -overigens zeer boeiende- studie?

Wergroep klederdrachten

Omdat het onderwerp klederdrachten erg veel omvat, is deze werkgroep begonnen met mutsen en poffers.

Onderzocht wordt wat voor soort muts in Rosmalen gedragen werd en wie die muts maakte.

Het is voor de werkgroep niet gemakkelijk aan gegevens, foto's of oude spulletjes te komen. Gelukkig weten steeds meer mensen dat er in Rosmalen een Heemkundekring is, die naast onderzoek doen, ook tot taak heeft belangrijke voorwerpen -heemkundig gezien- zorgvuldig te bewaren voor het nageslacht.

Misschien is men hierdoor bereid mee te helpen; overigens zijn er al foto's, kleren en zelfs mutsen en een poffer aan de Heemkundekring geschonken.

De werkgroep is daar natuurlijk erg blij mee en het is weer een stimulans om met haar speurtocht verder te gaan.

Leden van de werkgroep klederdrachten zijn:

- A.M.G. Diebels-Bartels, Kennedylaan 15, Rosmalen.
- Sj. Hoedemakers-van der Sluis, Deken Fritsenstraat 53, Rosmalen.
- J. Janssen-Vergouwen, Bredestraat 28, Rosmalen.

HEEMKUNDIGE FIETSTOCHTEN

door Blankie

Jan Verhoeven en Harry Coppens hebben in het eerste jaar van de Heemkundekring twee vliegen in een klap geslagen. Door hun initiatief werden de leden in staat gesteld in beweging te blijven en hun kennis van de streekgeschiedenis te vergroten.

We hebben het over de fietstochten die zij hebben georganiseerd.

Het begon allemaal op 16 september 1989 onder een druilerige regen. Gefietst werd in de eigen woonplaats. Boerderij De Duinse Hoef en de Lambertuskerk werden o.a. bezocht met als sluitstuk het museum Coudewater. De teerling was geworpen.

Nu stonden onze zusterverenigingen op het programma.

Heemkundekring Den Dungen mocht het spits afbijten. Het museum van de kring op de zolder van de 'Blauwe Scholk' ontlokte vele verbazingen bij de enthousiaste toeschouwers. De verbazing zou echter nog groeien toen de prachtige boerderij van de heer Bertens

aan de Hooidonksestraat werd bezocht.
Fantastisch!

'Nuwelant' was op 17 maart 1990 aan de beurt. Ditmaal was het weer prachtig, een mooie lentedag, goede gastheren, dus een fijne ochtend.

Op 25 april was het wederom grandioos weer. De heren Coppens en Verhoeven hadden nu een tocht uitgezet naar Nieuwkuijk, waar de heemkundekring 'Onsenoort' haar opwachting maakte. De tocht voerde ons door het prachtige polderlandschap en het mooie dorpje Bokhoven. De ochtend kon niet meer kapot. Daar kwam later nog het gastvrije verblijf in de abdij Marienkroon bij. Weer een geslaagde ochtend!

De mare van de geslaagde fietstochten heeft ongetwijfeld haar werk gedaan, want op 9 juni 1990 ging een groot gezelschap op weg naar Heesch voor een bezoek aan de 'Heemschuur' van de Heemkundekring Heesch. "Wat een riant verblijf", "wat een mooie landbouwwerktuigen en andere voorwerpen", waren o.a. de kreten die door de enthousiaste bezoek(st)ers werden geslaakt. Hier zou je echt jaloers op kunnen worden. In één woord:

grandioos. Dat was ook de ontvangst.
De heren Coppens en Verhoeven kunnen
terugzien op een geslaagd initatief.
Hartelijk dank, Jan en Harry, voor de
moeite die jullie hebben gedaan.

ROSMALEN, EEN ELLENDIG LAND

door Henk de Werd

"En dat Rosmalen een plaats is zoo ongelukkig, dat er dergelijke binnen de geheele Bataavsche Republicq niet te vinden is". Deze noodkreet van onze schepenen wijst er op dat het met Rosmalen in het verleden droevig gesteld was.

We komen Rosmalen in de historie voor het eerst tegen omstreeks 815. In een oorkonde uit die tijd wordt gesproken over een boerderij met weidegrond in Rosmalla of Rosmella. Volgens Dr. J. de Vries ('Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen') betekent 'ros' riet en 'malla' of 'mella' laagte in het terrein. In 1935 werd er op de Heinis een urnenveld aangetroffen uit de IJzertijd. Ook moeten er vondsten gedaan zijn die wijzen op een Romeinse nederzetting. We mogen dus gevoeglijk aannemen dat er reeds voor genoemde datum 815 een woongehucht geweest is.

Tussen 800 en 1300 "groeit" Rosmalen uit tot een dorpje van wat zandboeren. In een charter van hertog Jan II van Brabant, gedateerd 22 augustus 1300, kunnen we lezen: "Wij Johannes, bij de gratie Gods hertog van Lotharingen, Brabant en Limburg, verlangen ter kennis te brengen aan alle tijdgenoten en aan allen die in de toekomst dit document zullen zien of er van horen..., dat wij heel deze gemeente, gevat tussen voornoemde omliggende grenzen of perken, met water en vaste grond, met moeras en landerijen, aan onze geliefde burgers van genoemde stad 's-Hertogenbosch en aan de lieden van Berlichem, Beilver, Middelrode in de Parochie Berlichem, en aan die van Roesmale, Hynen, Bruggen in de Parochie Roesmale, en Hintham ten voordele van ons en van onze voornoemde burgers en lieden wettig en erfelijk hebben verkocht voor een bepaalde, ons door hen neergetelde, overhandigde en betaalde en uitdrukkelijk ten onze voordelen gegeven som gelds,- dat zij ten eeuwige dage in erfelijk recht haar zullen bezitten en in eigendom hebben....En wel zo, dat onze genoemde burgers en lieden met

betrekking tot genoemde gemeente vermogen te regelen, te beschikken en in alles te handelen, zoals ten opzichte van hun eigen bezit.....”.

Dat Rosmalen bestond uit een aantal gehuchten, rotten genoemd, met aan het hoofd een rotmeester.

In onze gemeente kenden we het rot Hintham, het rot de Varkenshoek (waar ik nu zelf woon), het rot de Heinis, het Kloosterhoekrot (bij Coudewater), het rot Maliskamp, het rot Molenhoek, het rot Kruisstraat, het rot het Heeseind, het rot Rosmalen (de huidige kom dus). Soms sprak men van het rot Kerkenhoek en Brugge en Sprokkelbosch.

De manschappen uit zo'n rot en hun rotmeester hadden bepaalde taken o.a. bij dijkbewaking, nachtwacht en brand. In geval van nood werden de rotsgezellen door hun rotmeester met een rothoorn opgeroepen. Zo werd op 13 februari 1765 "gelast aan Lambert van den Bogaart en Maarte van Gerwen, rotmeesters van Brugge en Kerkenhoek dat dezelve in henne rotte sullen gaan aanseggen aan hun rotsgeselle hen niet en zulle hebben te beschuldigen". De nachtwacht begon 's avonds om tien uur

en duurde tot de volgende morgen vier uur. "...En een van hun zal eens aan yder huijs moeten aantikke, dog hoorbaar vraagen of ymand vreemds daar huijsvest; dit zal geen plaats hebben in het voordorp Hintham." "Dat wijders de manschappen zich ordentelijk ter wacht zullen moeten gedraagen, zig zorgvuldiglijk voor dronkenschap wachtende, zooals ook in het begaan der rondens en patrouilles door geen onnoodige schieten, schreeuwen, roepen, vloeken of anderzinds geraas of gedruijs maaken op poene (= straffe) van 12 stuijvers." Er werden voor de rotsgezellen en hun meesters complete reglementen opgesteld. Wie zich aan bepaalde afspraken niet hield stond een fikse geldboete te wachten. Nog in 1803 schrijven onze schepenen "dat de rotmeesters alhier verplicht zijn zoo dra zij het, 't zij van weegen de president of andersinds, verneemen dat alhier huisbraaken of dieverijen plaats hebben of vagabondeerende lieden achtervolgd worden uit ieder hunnen respective rotten dadelijk acht mannen te commandeeren en alle wegen en toegangen in deeze gemeente

bezetten en begaan in manieren als
volgd:

Het Heeseind rot: Vier man bij
Johannes van Tuijl aan 't huijs en
vier man bij Joost van Houtum in de
heijden.

Het Kruijsstraats rot: Vier man op de
Kruisweg aldaar en vier man aan de
Duinse Hoef.

Het Brugge, Sprokkelbosch en
Maliscamps rot: Vier man op de sluijs
te Brugge en vier man aan 't
Kruijgat. Het Kerkenhoeksrot: Vier
man in het dorp aan en rond de kerk
en vier man aan het huijs van
Johannesa van Bon.

Het Meulenhoek en Heijnis rot: Vier
man op den Balkweg aan den Bakniet
en vier man op de Graafsche Baan bij
Hermanus van der Doelen.

Het Hinthams rot: Vier man op de
Steene kamer en vier man bij Siepkens
aan 't huis.

Het Kloosterhoeks rot: Vier man bij
Evert van Grinsven en vier man aan
de Hooge Hoef.....".

Ook bij brand werden de rotsgezellen
opgeroepen. De gewaarschuwde
schepenen zorgden ervoor dat "de klok
wordt getrokken, op een ketel geslagen

of alarm op de hoorn geblazen wordt", en verder lees ik dat "uit yder huijshouden van der zelve rot daar mansvolk is zullen moeten commandeeren ten minsten een man mede voorsien van een emmer of ketel om insgelijke daar mede aanstonds na den brand te loopen en die te helpen blussen".

Afb. 7:

De rothoorn van Hintham, bewaard in het Noordbrabants museum te 's-Hertogenbosch

Branden, besmettelijke ziekten, vagebonden, oorlogsgeweld, overstromingen, storm- en hagelrampen hebben Rosmalen door de eeuwen heen geplaagd. Na de waterramp van 1795 durven onze schepenen zelfs te schrijven: "En dezen ramp heeft den totalen ondergang van Rosmalen volkomen daargesteld en den noot in deze gemeente allom doen opgaan". De meeste mensen waren "in eenen reddeloozen en ramspoedigen staat van armoede en ellende" terecht gekomen.

Proberen we iets van die ellende op een rijtje te zetten.

In 1719 verklaren de schepenen dat "door de extraordinaire drooghte en hitte in den dorpen van Rosmalen, als meest bestaande in seer schrale landen, gantsch weijnig ende bijna geen boekweijt, ertten gewasschen is geweest". Alles werd volgens de schepenen twee tot drie keer gezaaid.

Ook van de "naegewasschen", zoals groen, spurrie en knollen was niet veel terecht gekomen. Daar kwam nog bij dat er onder het vee een besmettelijke ziekte uitbrak. In totaal stierven 416 beesten. Bij de meeste landbouwers

werd genoteerd dat zij "alsoo alle sijne beesten" verloren hadden. Logisch "dat de meeste van onse ingeseetenen in onmaght sijn geraakt om hunnen soberen cost te winnen".

Het jaar daarop, 1720 dus, kreeg men last van hoog water, waardoor "meest alle broecklanden, hoij- als weijlanden onder water bennen, waardoor de weijnige overgebleven runderbeesten niet gewajjt of gehoeijd en connen werden."

In 1723 sloeg de droogte andermaal toe. Schepenen uit Berlicum en Nuland verklaren "dat de inwoners van Rosmalen het ongeluk hadden in het jaar 1723 door de extraordinaire en langduurende droogte het gras van hunne hooge landerijen op de velde is verdort en de besaijde teullanden seer weijnig vrugten hebben voortgebracht".

In 1724 werd door zeer zwaar onweer en "hagelslag" zeer veel koren en graan "ten velde nedergeslagen ende verdorven".

In 1729 verklaren de schepenen van Nuland dat "het hen nog seer wel bewust is en nog in verse geheugen is dat in den jaaren seventien hondert negen en twintig veele hooij- en

weijlanden in den polder off dorpen van Roosmaalen geleege door de menigvuldige regen- en quelwaateren soodanig sijn geinnundeert dat van sommige het gras daarop gewasschen niet gemaaijt off tot hooij heeft connen versaamelt worden".

In 1740 ging Rosmalen gebukt onder een strenge winter. De Nulandse pastoor schreef dat "dit jaar van 1740 is sulcken stercken winter geweest, datter vele mensen van coude sijn gestorven en van de wilde dieren sijn verscheurt". Volgens de Nulandse herder heeft die winter geduurd "bijnaa tot de maant van Junij en in de maant van Maij isser sulcken honger en gebreck geweest onder de beesten, datter veele beesten van honger sijn gestorven". Nauwelijks bekomen van dit onheil kwam het hoge water andermaal opzetten. Volgens de Nulandse pastoor was het water zo hoog "dat het den outsten van de gemeijnte niet en geheugt dat het ooijt soo hoogh geweest is". In Rosmalen stortte op 20 december 1740 ook nog de molen neer. Een en ander gebeurde door de harde wind. Veel pech voor molenaar Jan

Poorters, immers de molen "heeft stil moeten staan of onbruikbaar geweest tot den eersten Junij 1700 een en veertig".

Overstromingen ook in 1744 en 1751. Het hoge water, ijs en storm waren in 1757 een ware ramp voor Rosmalen in het algemeen en voor Catharina Heijmans in het bijzonder. Huis en goederen raakte zij kwijt. "Ja zelfs geen bed om daar op te kunnen slaapen, moettende sig tans op eenig strooij behelpen". In 1767 was Rosmalen een waar rampgebied. Een orkaan, onweer en hagel verpletterden het koren op de velden, rukten bomen uit de grond en verwoestten een groot aantal huizen. Twee Rosmalenaren kwamen om. De doodgraver schreef: "1767 Julius 23: Het kint van Zijmen van de Putten, genaamt zijnde.... 's Maandags den 20' onder het huijs doodgevallen; door het droevig onweer zijnde toen wel 80 huijsen omvergewaaijt en een menigte boomen uit den grond gewaaijt. 23 Julius: Jacob Toonen Heijmans, zijnde den 20 dito onder zijn schuur doodgevonden door het weer als boven. Het was een man van in de zeventig jaren".

De schade aan landerijen, veldvruchten, enz. bedroeg ruim f. 41.000,- . De schade aan de kerk, huizen en schuren bedroeg ruim f. 13.000,- .

De ellende bleef zich opstapelen. Hoog water opnieuw in bijvoorbeeld 1795. De overleden dominee Adrianus Laurentius werd met een slee over het ijs naar de Lambertuskerk gebracht. Die kerk stond gedeeltelijk vol met paarden en beesten omdat het dorp "ingelopen" is.

Afb. 8:
De R.K. kerk in Rosmalen

In 1799 was het opnieuw goed mis in Rosmalen. Een watervloed, storm, ijs en een vreselijk onweer teisterden opnieuw ons dorp.

Maar liefst 15 mensen verongelukten tijdens dit noodweer. "Vijf in een huijzing gestaan hebbende op de Boterweg te Hintham, welke 's nachts door een eijsschol met de ongelukkige bewoners, een weduwe en hare vijf jonge kinderen, benevens haren broeder, ingestort wier...en voorts in een huijsinge op den dijk bij 't zogenaamde Hoogveld alhier, waarin drie huijsgezinnen de wijk genomen hadden en te zamen elf menschen gevlugt waren, welk door de eijsschol opgenoomen en geheel verwoest weerd, terwijl negen derzelve onder de puijnhopen in de golven wierden begraven". Volgens de schepenen kwamen 56 beesten om en werden 11 huizen weggespoeld.

Ook in de 19e eeuw was het vaak kommer en kwel. Vooral in 1876 was de nood hoog. De burgemeester, Lambertus van Erp, schreef aan de toenmalige commissaris van de Koning dat op 15 maart 1876 de zogenaamde Tweebergse Dijk doorbrak, waardoor

Afb. 9:
Burgemeester Van Erp bericht zijn
zoon Piet over een doorbraak en
overstroming in 1876

Waarom!

De kledering van de
Koning en Condeuats en
Levens niet d'ongebroken
maende Romulus Stulen
en Perles overloopt, Laid
den my den Leuyt nag dan
Was er nag kans om te
Keeren. Het liet er allendig
mit Loe of ch er doot kinn
weel ch mit

gegrust van alle

19 Maat
1876

W. van Erp
- J.

deze gemeente en Nuland geheel overstroonden. De klinkerweg "tusschen de straatweg en Coudewater" was reeds doorgebroken. "Ten gevolge van de watersnood hebben 1600 mensen hunne woning verlaten, waarvan er zich 100 in de school bevinden, 400 op de heuvel en de overige bij particulieren (de inrichting Coudewater is hier onder niet begrepen, waar er zich 460 bevinden)". Bij hoog water werd met de zogenaamde schuitenveren de verbinding met de Maaskant, Nuland en Den Bosch in stand gehouden. Voor die veren golden uitgebreide reglementen en tarieven voor mensen en vee.

Niet alleen het water en abnormale droogte teisterden onze gemeente, ook branden lieten vaak een spoor van ellende achter. In 1785 gingen "behalven schuuren en andere timmeragien" zes huizen in vlammen op. De schepenen reageerden met een uitgebreid reglement van maar liefst 39 bepalingen. Niemand mocht meer "met een bloote, brandende of aangestoke lamp of lichtstok, nog ook met een brandende of aangestoke tabakspijp

gaan of staan in eenige schuure, schop, koorn, tas of stal, nog ter plaatse alwaar hooij of strooij legt". Evenmin mocht men met een brandende of rokende tabakspijp over de straat gaan, "tenzij booven op dezelfde huijskens van geen vuur vattende stof en steeken". Kwamen ketellappers rond dan werd hun verboden op straat vuur te maken. De inwoners kregen zelfs de opdracht dat vuur te doven.

Ik wil mijn verhaal over het ellendige Rosmalen besluiten met de meest trieste ramp die Rosmalen in de loop der tijden getroffen heeft. In 1781 heerste hier de cholera-epidemie, die aangeduid werd met "de roode loop". Een groot aantal inwoners stierf. De verslagenheid was groot. De schepenen wisten geen raad met deze verschrikkelijke ziekte en stelden snel wat regels op. Zo moest de dode "binnen 24 ure ordentelijk ter aarde werde besteld". Het graf "oft grave sullen moeten werden diep gemaakt niet minder dan vijf voeten gelijk de vaste grond". De koster en de schoolmeester werden gevraagd een en ander nauwkeurig te controleren. "En

welke het ongeluk van besmetting hebbe in haare huijse of lijke daarin gestorven sijn, de huijsen terdeegen open te stellen dat de lugt daar in kan koomen en vervolgens met azijn besprengt en azijn gegooten op heete steenen, dat er damp in het huijs van komt en verders met zwaefel, mastik en off wierook." Werd iemand besmet, dan moest het direct gemeld worden aan de schepen Johannes Peperkoorn. De besmette persoon werd verboden "te koomen in publicque plaatsen nog kerken". "De afgangen sullen aanstonds moeten worden begraven op een afgeleegen plaats buijten huijs en daarop telkens een off twee schoppen aarde geschept". Ook werd het bidden "en besoeke der dooden, aan de besmettelijke ziekte overleeden", verboden.

De klok werd niet meer geluid bij een uitvaart. Op 18 september 1781 werden de eerste slachtoffers begraven. De doodgraver schreef: "Deese drie sijn aan den loop overleeden en ook niet overluid. Ook isser niet geluid tot den 14e November".

Wie meer wil lezen over het ellendige Rosmalen, verwijs ik naar mijn in 1982 verschenen en inmiddels uitverkochte boek "Rosmalen was een ellendig land". De plaatselijke bibliotheek kan U daarbij van dienst zijn.

De uitgave van het periodiek "Rosmalla" en de organisatie van de tentoonstelling "Rosmalen, Toen en Nu", van 19-22 oktober 1990 in "De Kentering", is mogelijk gemaakt door financiële steun van:

Aannemersbedrijf P. Hoedemakers en Zn. B.V., Hintham 68, Rosmalen.

Advokatenkantoor van Mierlo, Pioenroosstraat 20, Rosmalen.

Assurantiebedrijf A. Lambermont, Burg. Woltersstraat 1, Rosmalen.

Autobedrijf G. van den Berg, Hintham 162, Rosmalen.

Autoschadebedrijf G. van den Berg, Hintham 160, Rosmalen.

Bouwbedrijf H. Pennings en Zn. B.V., Dorpsstraat 4, Rosmalen.

Bouwbedrijf Timmers B.V., Heikampweg 6, Rosmalen.

Bouwmaatschappij B.V. H. Pennings, Sportlaan 21, Rosmalen.

Cementindustrie Enci N.V., St. Teunislaan 1, 's-Hertogenbosch.

Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5, Rosmalen.

Grond- weg- en waterbouw van Creij en van Hoek B.V., Huisbergenweg 6, Rosmalen.

Makelaarskantoor Abelen B.V., Burg.
Mazairaclaan 18, Rosmalen.

Oliehandel J. Bouwmans, Tweeberg 1,
Rosmalen.

P.B.O. Bouwbedrijf B.V., Tuinstraat 6,
Rosmalen.

Pluimveeslachterij Lotus B.V.,
Biestkampweg 2, Rosmalen.

Reijmers Schoenen B.V., Pastoor van
Thiellaan 8/10, Rosmalen.

Technisch installatiebedrijf Piels B.V.,
Friezenstraat 7, Rosmalen.

Verenigde Heijmans Bedrijven B.V.,
Graafsebaan 13, Rosmalen.

Verstappen Handelonderneming B.V.,
Kloosterstraat 5a, Rosmalen.

Gebr. Voets Weg- en waterbouw B.V.,
Pinksterbloemstraat 4, Rosmalen.

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444
Rabobank Rosmalen
postgiro van de bank: 1099372
ten name van Heemkundekring
Rosmalen
Deken Fritsenstraat 53
5243 VM Rosmalen

Bestuur:

Th. Derksen, voorzitter, Weidestraat
15, 5241 CW Rosmalen. Tel. 12591

F.J. Janssen, secretaris, Bredestraat 28,
5242 CG Rosmalen. Tel. 12859

Sj. Hoedemakers-van der Sluis,
penningmeester, Deken Fritsenstraat
53, 5243 VM Rosmalen. Tel. 17366

Leden:

M. van Heumen, Annapark 13, 5246
AN Rosmalen. Tel. 073-415239

H. de Werd, Hintham 127, 5246 AE
Rosmalen. Tel. 073-415914

Copyright 1990

Heemkundekring Rosmalen

De redactie is niet verantwoordelijk
voor de inhoud der ondertekende
artikelen

Bij de voorplaat: Ansichtkaart met
rechts het oude gemeentehuis aan de
Dorpsstraat

Ontwerp omslag: N.M. Blankendaal